

Часлав В. Николић
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за српску књижевност

РЕЦЕНЗИЈА МОНОГРАФИЈЕ
ТОПЛИЦА У ДЕЛУ РАДА ДРАИНЦА МИРЈАНЕ БОЈАНИЋ ЋИРКОВИЋ

Представљајући и под херменеутичко сочиво постављајући фигурације Топлице у књижевном стваралаштву Рада Драинца, Мирјана Бојанић Ћирковић у студији *Топлица у делу Рада Драинца* учинила је научни и културни гест који је у мишљењу о српској литератури 20. века било нужно и драгоцено учинити. У мрежи симболичких локуса који дефинишу културну географију српске књижевности Топлица се указује као простор који модернистичкој поетици знаменитог аутора омогућава да се успостави. А Раде Драинац јесте она књижевна фигура изван чијег разумевања није могуће засновати целовиту мисао о српској књижевности између два светска рата. Преко фикционе фигуре Топлице – особито преко Драинчеве Топлице – српска књижевност модернизма проширује хоризонт културног самопрепознавања, обележен у модерни испољавањем духа аутентичног књижевног израза у важним регионално спецификованим просторима живота српског народа. Топлица у делу Рада Драинца присутна, а досад критички нерелевантна на свеобухватан начин, у монографији Мирјане Бојанић Ћирковић задобија хоризонт мишљења који показује сву деликатност предмета, а такође изражава филолошку, књижевнаучну и културолошку врлину саме ауторке. Усмеравајући своје истраживање према изразима семантичке стабилности и континуитета у фигурацији Топлице, у овој студији ауторка осветљава „ново лице драинизма”, сагледавајући тај новум као стално преиспитивање књижевних проблема и вредности. Критички поглед у Топлицу Рада Драинца заиста означава акт разумевања који у стваралачкој појави овог писца настоји да осмотри и историју српске литературе. Отуда ово јесте монографија о Топлици и Драинцу, али преко знака у симболичку димензију издигнутог простора Топлице чини се и корак ка другим ауторима, попут Милоша Црњанског и Григорија Божовића, у чијим се поетичким хоризонтима Драинац огледао или према чијем се писању о Топлици и његово писање може изостреније вредновати.

Уводним поглављем „I. Топлица као тематски оквир Драинчевог стваралаштва” ауторка је фигуру Топлице осветлила као једну од конституционалних вредности Драинчеве поетике. Не може се говорити о томе шта је *дах земље* у стваралаштву Рада Драинца а не разумети како се у његовим текстовима, којим поступцима, избором слика и каквом атмосфером уздиже Топлица. Ако обновљена културна историја Топлице заиста почиње онда када она почне да се види и да говори у Драинчевом делу, онда такво препознавање изискује да се одговор на питање о књижевној вредности овог простора изрази у оној димензији у којој се саопштава о фундаменталним својствима Драинчеве поетике. У поглављу „II. Топлица у поезији Рада Драинца” Мирјана Бојанић Ћирковић открива компоненте Драинчевог књижевног света, компоненте које су више од симболичких слика, јер су вектори Драинчевог стваралачког бића. Завичај и завичајна туга, боје, ветрови, пролеће, буђење, модрина – неке су од јединица преко којих ауторка открива тематски и поетички систем Драинчеве Топлице. Приближити се у разумевању песнику који се питао о бескрају модрога неба и који је кренуо у „модро бездно” да „захвати *модре кати*” и тако уђе у

тајну свега што јесте значи приметити то да су Драинчеви закорачаји ка небеском модрилу учињени „управо под топличким небом, *горде летње вечери цветне*“ (Бојанић Ћирковић 2021). Упознати путању Драинчеве песме могуће је спознајом модрога, па ауторка преко низа текстова и, пре свега, преко песама оцртава перспективу песничког отиснућа у модро. Јер модро је траг, обала и бесконачни видик Драинчеве песме. Сама песничка реч Рада Драинца модра је, а то значи да је „*тражилачка*, изворна, интуитивна“. Линија модрога или плавог узлета у поезији јесте, дакле, линија пута саме имагинације, па ауторка преко песама које тумачи открива и поетичку физиономију Драинчевих песничких књига, те тако говор о топличкој модрини постаје говор о перспективама Драинчевог стваралачког самопоимања. У плавим венама друмова и у путевима модрих висина Бојанић Ћирковић препознаје чворишта Драинчеве поезије, чији је субјект биће пута и корака. Актуализацију сакралног у животу и стварању великог песника ауторка испитује преко фигуре хлеба, која је, с једне стране, прегнантан знак културолошке и метафизичке семантике, а, с друге, она је сцена Драинчеве деконструкције. Јер у великом дану који се приближио поезија, по Драинцу, „преузима улогу калорије“. А у његовој поезији Топлица управо постаје евхаристијска супстанца: „Поезија о Топлици, према Драинчевим стихованим *исцјавањима*, тело (хлеб) је његове поезије.“ (Бојанић Ћирковић 2021) У модернистичком саморазумевању хлебови поезије јесу унутрашњи позив језика – позив самог бића песме – који ствара, буди и опомиње човека који пева. Хлеб, Топлица као хлеб и, пре свега, песма као хлеб призив су у пут тражења, самопрекорачивања, у сталну револуцију духа. Како у Његошевом песништву луча, тако у Драинчевом песништву хлеб – а у вези са хлебом земља и небо – јесте фигура према којој се проверавају и песнички и животни пут. Поглављем „III. Топлица у Драинчевој прози“ Мирјана Бојанић Ћирковић проширује тумачење фигура уведених у претходном поглављу, поставља их у контекст тумачења прозног дела Рада Драинца и потврђује свеприсутну поетичку важност Топлице и као простора и као принципа. Драинац се, наиме, и у прози појављује као путник, чије га је рођење у Топлици научило смисаоним дометима модрога неба. Умеће промишљања дубине и симболике детаља из природе припремило је Јовановића и за постајање прозним писцем. С друге стране, преображај Радојка Јовановића у Рада Драинца ауторка монографије препознаје у моментима додира са урбаним светом. Од тематске оријентисаности према природи, небу, бескрају његова се литература мења, репозиционира и улази у однос са друштвеним животом. Опет, урбани простори нису одговорили на Драинчева питања о тајнама људског бића, па његова литература сведочи повратак Топлици. Враћајући се Топлици, Драинац се, како показује Бојанић Ћирковић, враћа небу и тражењу пута. Драинчева проза у небеском хоризонту налази знакове људских судбина, као што је цветање неба знак „приповедачеве спознаје своје судбине вечног путника“. Иако није непознато да је Драинац „добро познавао Топлицу у географском, друштвеном, историјском и културном погледу“, међутим, баш у тој спознајној заокружености отвара се пут у оно друго, па се Драинцу путописцу завичајни свет раскрива открива као посве нов и непознат. Топлица је драинистички топос али и топос самог драинизма, јер текстови у којима је конфигурисана фикциона Топлица афирмишу стално тражење одговора, преиспитивање и превазилажење онога што се нашло, осећање да ће одговор, који постоји, „занавек остати *модрозелен*“. Топлица је место утемељујуће разлике у Драинчевом песништву: то је локус отварања самог књижевног дискурса ономе другом њега самог. *Модрозелено* је оно друго културног простора и књижевности у које се обоје одлажу. Топлица је шифра оног одговора који се истовремено познаје, али који се не може изрећи, јер је његова неизрецивост траг пута ка месту почетка поезије као такве.

У четвртном и петом поглављу своје књиге Мирјана Бојанић Ћирковић изложила је перспективе двају упоредних читања литературе Рада Драинца: у једној стављајући његове путописе у поетички укрштај са путописима Григорија Божовића, у другој читавајући тематске, симболичке и смисаоне подударности између поезије Рада Драинца и Милоша Црњанског. Крајем двадесетих година 20. века Григорије Божовић одређује себе као путника и исказује своју љубав за причање о путовању, а Раде Драинац препознаје како је наша путописна књижевност окренута туђини, премда има и наших живописних крајева који завређују опсервацију. Божовић и Драинац су путописци Јужне Србије, а представљајући њихов сусрет 1931. године у Скопљу, ауторка предочава поетички, тематски, етички, друштвено-политички карактер текстова двеју изузетних личности наше литературе између два светска рата. Истраживање које је Бојанић Ћирковић спровела скида вео са поетичких укрштаја двојице савременика управо тако што показује да се њихови поетички несродни профили, један реалистички и други авангардистички, сусрећу и разумеју у простору Топлице, о којој су обојица писала током двадесетих година прошлог столећа. Божовић и Драинац се сусрећу у избору сличних културних, социјалних и економских проблема, као и сличних представа Топлице. Увиди представљени у овој књизи веома су занимљиви, јер иако се обично принцип мимезе налази као упориште облика Божовићевих приповедака и путописа, Драинчеви путописи, ипак, „више од Божовићевих остављају утисак стварања 'на лицу места'” (Бојанић Ћирковић 2021). Узрок ове поетичке необичности ауторка проналази у Драинчевом заносу Топлицом, која је више од простора, јер је – љубљена. Ако Божовићево приповедање и путописање о Топлици испољавају доследну окренутост човеку, у чијем осмишљавању пре свега учествују регистри пута и географског простора, онда се уочава колико је таква усмереност блиска Драинчевој. Опет, док Божовић о Јужној Србији пише не идеализујући је, Топлица је за Драинца епски монументална, а ово увеличавајуће сочиво Бојанић Ћирковић препознаје као апарат преко којег Драинац у својим хроникама превазилази ограничења фактографије и историографије: „Драинац – путописац је исти онај песник – путник који истражује природу човека и племенитост природе.” (Бојанић Ћирковић 2021) Топлица је шифра Драинчеве матерње мелодије. Драинац песник у путописима жели да разуме тајну земље, да ослушне ту *заборављену родину*. Отуда његова Топлица помало има карактер апокалиптичког топоса, јер је оно што је ту, а што тек треба треба открити, што тек треба чути, са чега тек треба уклонити вео заборавности. Овај задатак фундаментални је стваралачки и егзистенцијални циљ, јер у заборављеној песми природе, у даху топличких друмова и пејзажа, могуће је наћи – утеху.

Модри простор, основни симболички знак Драинчеве поетске метафизике, позив је да у хоризонт књиге Мирјане Бојанић Ћирковић ступи и Милош Црњански. Јер и путописац Црњански сања о далеким просторима, па у текстовима, као и у дискурсу Рада Драинца, боје далеког и другог један су од утемељујућих сигнала модернитета. Боје, тако важне у Драинчевом књижевном сну о Топлици, и у путописању Црњанског обележавају искуство унутрашњег сагледавања ствари. Као такве, боје су у визијама два аутора израз имажинацијског обухвата целине, њихов је домет и домен космогонијски. И кад је реч о Топлици, идеалном простору Рада Драинца, и кад је реч о плавом бескрају Црњанског, пиктурални свет знак је модернистичког, естетског опредељења. Јер наше читање Драинца и Црњанског уверава како заиста постоји други свет у очима, у уму, у визијама, у сновима. Ауторка студије показује да је присуство боја у фикцији скопчано са процесима и поступцима конституисања простора. Тако се од његове прве песничке књиге у стваралаштву Рада Драинца траг модрог појављује „у вези са просторном релацијом висине”. Налик томе

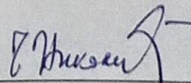
што модро у путописима Црњанског обележава сусрет субјекта са неизмерношћу – досетимо се само путовања Црњанског северним пределима – тако се и у Драинчевом делу „појам модрог може разумети као пут или вертикала која увезује сва три времена, усмеравајући их ка ушћу вечног” (Бојанић Ћирковић 2021). Драинчев дах земље јесте модри дах, а управо је Топлица димензија смирења у којој тај дах проналази свој пут и адресе својих жеља. Према томе, Драинчева је Топлица модра. Лепота модрог неба која је наткрива, њени модри брегови и мрки јабланови, Топлицу, каквом је види Драинца, чине блиском суматранстичком пространству Црњанског, његовој симболичкој мрежи путева, предела, неба и осећајности. Бојанић Ћирковић утврђује како се у делима двају писаца једнако осећа важност онога испод и онога изнад, чиме ствари о којима они приповедају или певају рефлектују колико себе саме, још више постојање досад непосматраних веза. Упоредно тумачење текстова Црњанског и Драинца указало је на посебно деликатне позиције у њиховој симболизацији модрог, јер осет небеске дубине извесно „припада највишим тачкама узлета у модром”, али та елевацијска перспектива није непроблематична. Заправо, субјект који се успиње поредак је амбивалентне осећајности, јер се у искуству његове спознаје неба мешају задовољство и бојазан трајања: „кружна линија пута дубинама неба упућује на недовољност и незадовољство нађеним, те у исти мах подстиче лирског субјекта на даља тражења свог *пута небеским висинама*, не обећавајући (другачији) *свршетак* тог пута.” (Бојанић Ћирковић 2021) Излажући се оном другом, субјект и у литератури Црњанског и у литератури Драинца непрекидно путује, непрекидно престапа границе језика и сазнања. С једне стране, панорама његовог искуства је спољашњи свет, али с друге стране субјект путује у унутрашњи амбијент духа који проширује могућности писања, излазећи стално у оно што измиче дискурсу.

Неколико поглавља своје монографије Мирјана Бојанић Ћирковић посветила је рецепцији дела Рада Драинца. Преко поглавља „VI. Ивановићев Драинца”, које осветљава перспективе присуства Драинца и његове књижевности у културном и књижевном раду Ивана Ивановића, оквир истраживања се мења, помера и проширује културолошким препознавањем Драинца. Претходна поглавља књижевнокритички и књижевноисторијски рефлектовала су Топлицу у делу Рада Драинца, док завршна поглавља проговарају о самој Топлици као о простору културног живота који се данас саморазумева унутар бројних чинова културне реафирмације Драинца и његове књижевности. Успоставивши преглед истраживања Драинчевог дела која је Иван Ивановић, професор у куршумлијској гимназији, започео шездесетих година 20. века, Мирјана Бојанић Ћирковић конфигурише слику друге половине прошлог столећа као хоризонт којим мишљење о Драинцу постепено симболички враћа песника у Топлицу и у нашу колективну свест. Тумачење целине драинистичких активности Ивана Ивановића, а пре свега његове фикционе и есејистичке реафирмације Драинца, показује колико је сваком аутентичном културном настојању блиско Драинчево деловање. Аналогије двеју стваралачких личности предочавају како то колико је Ивановићу близак велики писац, тако и то колико је средини из које је потекао он, као смисаодавни знак, инхерентан и, чини се, све више потребан. Осветљавање Ивановићевог приповедачког и есејистичког рада помаже да се новим аспектима прошири поимање Рада Драинца, јер се он појављује као лик фикционог дискурса, као предмет приповедне рефлексije. Прелазак Драинца из подручја књижевнокритичког и књижевноисторијског вредновања у фикциони свет означава нову могућност да се сагледа како оно писање које га је призивало, тако и сама његова стваралачка природа. Ивановићево разумевање Рада Драинца својеврсно је сведочење о животу у побуну и немирењу, о животу који омогућава литературу, о животу какав се плаћа. Ипак, Ивановићево писање није само потврда онога што смо о Драинцу знали, већ је оно и

деконструкција аутоматизованог знања о њему, будући да нас држи у непрекидном преиспитивању спознајних односа које успостављамо према Драинчевом дискурсу. У поглављу „VII. Топлица Драинца” Мирјана Бојанић Ћирковић представља институте културног рада у Топлици преко којих је Драинца добио завичајну верификацију, а у исто време, вредновањем дела Рада Драинца и сама Топлица улази у књижевни живот Србије. Ауторка представља и темељно опсервира различите форме савременог посвећивања обележавању Драинчевог дела у Топлици. Пажња је указана Драинчевој родној кући и спомен-соби, уз истовремено усмеравање погледа томе како је фигура родне куће симболички реализована у Драинчевом песништву. Посебан вид друштвеног разумевања Драинца у Топлици представљају Драинчеви сусрети, чије петодеценијско трајање означава доследан ангажман заједнице на формулисању свог културног идентитета као онога који је укоренен у Драинчевом књижевном идентитету. У знак обележавања сто двадесет година од Драинчевог рођења и пола века постојања „Драинчевих сусрета песника” одржан је 2019. године у Нишу и Прокупљу научни скуп, а од текстова припремљених за тај скуп сачињен је зборник радова. Ауторка монографије темељно опсервира овај зборник, јер у његовим огледима и студијама налази „нове увиде у песнички, прозни, драмски и публицистички рад ствараоца Рада Драинца”, али и нови модел синтезе мишљења о њему. Описујући историју књижевне награде „Драинац”, рад књижевног друштва „Раде Драинац” и културног центра „Драинац”, идејно-организационе аспекте културне манифестације *Блаце Драинцу*, Мирјана Бојанић Ћирковић показује колико је културно самопрепознавање Топлице данас неодвојиво од познавања дела Рада Драинца. У поглављу „VIII. Драинац о Топлици” представљени су стихови тридесет и три песме, као и двадесет и два фрагмента прозних текстова Рада Драинца у којима је приказана или Топлица или човек са подручја Топлице.

Сабравши разноврсне могућности представљања сусрета и узајамног припадања у којима су конституисани Раде Драинац и Топлица – могућности књижевнокритичке, књижевноисторијске, културолошке, биографске, приређивачке и друге – књига Мирјане Бојанић Ћирковић представља и гест концентрисане пажње, знања, одличног тумачења, привржености литератури, науци, култури Топлице, њеним људима, њеном тајанственим димензијама у бесконачје проширеном простору, њеном духу. Од ове монографије у српској култури постоји, као симболички и академски уздигнута, Драинчева Топлица и Драинац Топлице. Више је то од науке: загрејати простор дахом његовог најбољег песника, а поезији дати слике, боје, гласове, лица и тајне, који ће је изнова певати у свакоме ко Драинца буде читао или у Топлици буде нашао свој модри стан. Имајући у виду вишеструку проблемску усмереност ове монографије, њену научну извршеност и шире културне ефекте, Филозофском факултету Универзитета у Нишу и Народној библиотеци „Раде Драинац” у Прокупљу са задовољством препоручујем да монографију *Топлица у делу Рада Драинца* Мирјане Бојанић Ћирковић објави, а потом и да је представи научној и широј културној јавности.

Крагујевац,
17. мај 2021.

Проф. др Часлав Николић
Ужа научна област: Српска књижевност
Филолошко-уметнички факултет
Универзитет у Крагујевцу